

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Het uur der waarheid

Asscher, M.W.B.

Citation

Asscher, M. W. B. (2015, October 29). *Het uur der waarheid*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/35999>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/35999>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

INLEIDING

Hoe is het om in de gevangenis te zitten? Dat is niet slechts een feitelijke, maar ook een existentiële vraag. Hoe grijpt de ervaring van gevangenschap in op het menselijk zelfbeeld en op de voorstelling die een mens van zijn eigen leven, van zijn eigen toekomst heeft? Op jezelf aangewezen zijn, alleen te zijn met jezelf, is op zich niet onprettig, zeker niet voor mensen die een grotendeels solitair beroep uitoefenen, zoals schrijvers doen. Maar wat betekent het als je van die eenzaamheid een overdosis krijgt? Als je maanden- of zelfs jarenlang in eenzaamheid opgesloten zit, wat levert dat voor ervaring op?

Vanuit de meest uiteenlopende disciplines en invalshoeken valt op deze vragen een antwoord te geven. Psychologen, psychiaters hebben er het hunne over te zeggen, maar ook medici, criminologen, penologen, filosofen, theologen en niet te vergeten degenen die de gevangeniservaring van nabij ondervinden: de gestraften zelf, hun familie en vrienden en het gevangenispersoneel.

In dit boek wil ik proberen na te gaan wat de literatuur ons leert als het gaat om de gevangeniservaring. Daartoe bekijk ik eerst en vooral een aantal geschriften van auteurs die zelf in de gevangenis zitten of hebben gezeten en die zodoende uit hun persoonlijke ervaringen kunnen putten om te beschrijven en te analyseren wat hun overkomt c.q. overkomen is. Het lijkt immers logisch om in

die categorie geschriften de meest volledige en waarheidsgetrouwe weerslag van de gevangeniservaring te verwachten. Vervolgens zal ik nagaan hoe de gevangeniservaring in verbeeldingsliteratuur wordt beschreven. In beide categorieën komt zowel proza als poëzie aan de orde.

Langdurige (eenzame) opsluiting is een extreme ervaring, naast marteling misschien wel een van de meest vergaande beproevingen waaraan een mens kan worden onderworpen. Als iemand onder die omstandigheden over pen en papier beschikt, wat schrijft hij dan, in een dergelijk uur der waarheid? Welk beeld van de gevangeniservaring komt er naar voren uit de pen van schrijvers die deze ervaring zelf meemaken of meegemaakt hebben?

In vergelijking daarmee is het de vraag hoe die ervaring aan de hand van de verbeelding wordt beschreven, hoe de schrijver de extreme beproeving van een gevangenschap dan op de lezer overbrengt. Welke literaire middelen en technieken zet een schrijver of dichter daarvoor in, gegeven het feit dat hij niet of nauwelijks kan terugvallen op eigen ervaringen als basis voor zijn beschrijving? En welke van de twee benaderingen – de autobiografische of die van de verbeelding – weet uiteindelijk de gevangeniservaring, de dreiging daarvan en de herinnering daaraan, op de meest complete en indringende manier onder woorden te brengen, dat wil zeggen zodanig dat de lezer zich maximaal verplaatst voelt in de omstandigheden die de auteur beschrijft? Pas dan, immers, kan de lezer navoelen ‘hoe het is om in de gevangenis te zitten’.

Ten behoeve van een grondige beantwoording van deze vragen heb ik om te beginnen drie geschriften gekozen van schrijvers die zelf in de gevangenis zaten of hebben gezeten: een autobiografisch verslag, een lange brief en een cyclus gedichten, respectievelijk van Silvio Pellico, van Oscar Wilde en van Albrecht Haushofer. Eerst zal ik voor elk van deze schrijvers laten zien hoe zij tegen de achtergrond van hun tijd en de geschiedenis van hun land in de gevangenis belandden en hoe zij in hun gevangenisgeschriften de doorstane gevangenschap onder woorden hebben gebracht. Ver-

volgens behandel ik een drietal teksten waarin een schrijver in fictieve of althans gefictionaliseerde vorm over de gevangeniservaring heeft geschreven. Om een zo verantwoord mogelijke vergelijking tussen deze twee categorieën te kunnen trekken, zijn de beide drietallen paarsgewijs uit dezelfde historische periode gekozen: naast Pellico plaats ik Stendhal, naast Oscar Wilde komt Charles Dickens te staan, en Albrecht Haushofer verbind ik met zijn Nederlandse tijdgenoot Jan Campert.

Voordat de drie auteurs uit de eerste en die uit de tweede categorie ter sprake komen, zal ik in hoofdstuk I bij wijze van inleiding de vraag behandelen wat vanuit de optiek van het schrijverschap het verschil is tussen schrijven in een gevangenis en schrijven in een studeerkamer. In beide gevallen is de schrijver immers aan zichzelf overgeleverd, al is dat in het ene geval vrijwillig en in het andere geval niet. Is dat een gradueel of een principieel verschil? Valt schrijven in een gevangenis wel als een categorie op zichzelf af te grenzen, en heeft het zin in dat verband de term ‘gevangenisliteratuur’ te hanteren?

Vervolgens zal ik in hoofdstuk II in een beknopt overzicht laten zien hoe de eenzaamheid als straf tot een gangbaar verschijnsel in het strafrecht werd, hetgeen het ontstaan mogelijk maakte van het soort teksten waarvan in dit boek sprake is, zowel in de vorm van autobiografische geschriften als in de vorm van verbeeldingsliteratuur.

Ten slotte zal ik proberen de bevindingen met betrekking tot de beide groepen teksten tegenover elkaar te zetten en de vraag proberen te beantwoorden welk beeld er in de ene en in de andere categorie van de gevangeniservaring uit naar voren komt. Afgezien van de vraag hoe het is om in de gevangenis te zitten en wat de literatuur daaromtrent kan verduidelijken, zou een dergelijke vergelijking tussen beschrijvingen van de reële en die van de verbeelde gevangeniservaring ons iets kunnen leren over het karakter van autobiografische getuigenissen en over de ‘Wahrheitsanspruch’ van verbeeldingsliteratuur.

